

ANTARKTİKA ANTLAŞMALAR SİSTEMİ (1961-2001): 40 YILIN ARDINDAN ANTARKTİKA'NIN HUKUKİ REJİMİ

*Yrd. Doç. Dr. Kemal BAŞLAR**

I- Giriş

Antarktika 'en'lerin en çok kullanıldığı bir kıtadır:¹ En soğuk, en buzlu, en hassas, en verimsiz, en uçta, en izole olmuş bu kıta dünya üzerinde kendi rejimi ile idare edilen tek kıta olma özelliğini taşımaktadır.² 14 milyon kilometre karelik alanı ile dünyanın beşinci büyük kıtasıdır. Bu büyüklük dünya yüzeyinin %10'una karşılık gelmektedir. Çin ve Hindistan, veya ABD ve Meksika'nın toplamından daha büyük bir alana sahiptir. Dünya buzul kütlelerinin %90'ı Antarktika'da bulunuyor. %98'i buzla kaplı olan kıtanın yüzeyi bazı yerlerde beş kilometreye varan kalın bir buz tabakası ile kaplı olup, bu "Buz Kıtası"nın çevresinde 160 kilometreden uzun buzdağları bulunmaktadır. Bundan dolayı dünyadaki içilebilir suların %90'ı Antarktik buzullarının içinde saklıdır.

Muazzam su rezervine ilave olarak, Antarktika suları dünyanın en verimli canlı rezervine sahiptir. Antarktika'da 35 değişik çeşit penguen, 200 değişik balık türü, 12 çeşit balina ve onlarca farklı kuş türü yaşamaktadır.³ Krill adı verilen Antarktik ekosistemi içerisinde çok önemli bir yeri olan bir tür plankton, açlık tehlikesi ile karşı karşıya bulunan Üçüncü Dünya ülkeleri için önemli bir besin kaynağı olarak görülmektedir. Şu anda krill avcılığı tehlike oluşturmayacak kadar küçük boyuttadır. Yılda sadece 100 bin ton

* Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, Anayasa Mahkemesi Raportörü, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi (yan-zamanlı)

¹ POLK, W.A., "Welcome to the Hotel Antarctica: The EPA's Interim Rule on Environmental Impact Assessment of Tourism in Antarctica", *Emory International Law Review*, Volume 12, Number 3, Spring 1998, <http://www.law.emory.edu/EILR/volumes/fall98/polk.html>.

² ILLUECA, J., "Introducing the Antarctic Treaty System". <http://www.unep.ch/seas/-antcap.html>. BM Çevre Programı'na (UNEP) ait bu siteden kıtayı tanımla ilgili güncel bilgiler alınabilir.

³ Antarktika'nın ekolojik ve çevre durumunu anlatan ayrıntılı bilgi için bkz. LEMONIC, M.D., "Antarctica (Cover Story)", *Time Magazine*, 15 January 1990, 32-38, özellikle s. 34.

avlanmaktadır. Antarktik krillerinden dünya toplam balık avlama miktarı olan 70 milyon ton dolaylarında avlansa bile nesilleri tehlikeye düşmeyeceği ifade edilmektedir.⁴

Yaklaşık yarım yüzyıl önce ünlü bir jeolog Antarktika'nın beş kuruş etmeyeceğini söylemişti.⁵ Ne var ki, araştırmalar Antarktika'da kobalt, bakır, altın, kurşun, manganez, nikel, titanyum, uranyum ve çinko gibi bir çok çeşit metal ve hidrokarbon bulunduğunu göstermektedir. Jeolojik araştırmalar büyük miktarlarda petrol ve doğal gaz bulunduğunu göstermiştir.⁶ Bunlara ilave olarak sera etkisinin giderek arttığı günümüzde, dünyadaki fazla karbondioksit miktarının yaklaşık %30'unu Güney Okyanusunun soğuk suları emmektedir.⁷ Ayrıca soğukluğu sebebi ile ekvator bölgesindeki enerjiyi ve ısıyı çekerek yağmur ve rüzgarların oluşmasına neden olur.

Son olarak, kuraklığın tehlikeli boyutlara vardığı ülkelerde, buzul kütleleri alternatif içme suyu kaynaklarının başında gelmektedir. Buz dağlarının ekonomik amaçlarla kullanılması 1970'li yıllara kadar uzanır. Bu konuda ilk konferans Suudi Arabistan'ın desteği ile 1977 yılında toplanmıştır. 1982 yılında Suudi Arabistan Prensi 100 milyon ton buzdağını Suudi Arabistan'a çekmeyi hayal ettiğini söylemişti.⁸ Yapılan hesaplamalara göre, yaklaşık yarım dönümlük buzul kütlesi 20 Dolara mal edilmektedir. Mesela, yaklaşık 150 metre su üstü yüksekliği, 900 metre uzunluğu olan bir buzdağı 90 milyon ton ağırlığındadır ki, tonu 50 centten 45 milyon Dolar ettiği hesaplanmaktadır.⁹ Dünya nüfusunun yüzde 40'ını oluşturan 80 ülke

⁴ KORAMA, A., "Safeguarding the Interest of Mankind in the Use of Antarctica", in WOLFRUM, R. (ed.), *Antarctic Challenge III: Proceedings of an Interdisciplinary Symposium on July 7th-12th 1987*, Dunker & Humblot, Berlin, 243-242. 243: Antarktik balıkçılığı için bkz. BARDACH, J.E., "Fish Far Away: Comments on Antarctic Fisheries" (1986) 6 *Ocean Yearbook* 38-54.

⁵ JOSEPH J., "Comment: Black Gold in a White Wilderness-Antarctic Oil: The Past, Present, and Potential of a Region in Need of Sovereign Environmental Stewardship" (1998) 13 *Journal of Land Use & Environmental Law* 363-396.

⁶ Araştırmalar tahminen 115 trilyon kübik feet gaz rezervi, 45 milyar varil petrol olduğunu göstermektedir. (zikreden: SPIVAK, Jonathan, 'Now the Energy Crisis Spurs Idea of Seeking Oil at the South Pole', *Wall Street Journal*, February 21, 1974, 1).

⁷ HERBER, B.P., "Mining or World Park? A Politico-Economic Analysis of Alternative Land Use Regimes in Antarctica" (1991) 31 *Natural Resources Journal* 839-857. 853.

⁸ KNAUTH, O., "Saudi Plans Ice-Towing Project", *Washington Post*, 7 Oct. 1977, at A5; see also "Watery Wealth at Stake", *Economist*, 13 May 1978, at 87. (zikreden: GEON, Bryan S., dn. 10. 279).

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. LUNDQUIST, T.R., "The Iceberg Cometh?: International Law Relating to Iceberg Exploitation" (1977) 17 *Natural Resources Journal* 1-41, 4-6.; JOYNER, C.C., *Antarctica and the Law of the Sea*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1992, 207; CRANE, D., "Below the Tip of an Iceberg" (Dec-1993) *Geographical* 14-17.17.

tatlı su sıkıntısı çekmektedir.¹⁰ Buna karşın her yıl Antarktika'nın buzullarından kopan buz dağları 5 milyar insanın ihtiyacını karşılayacak kadar çoktur. Bu miktar 688 km³lük bir büyüklüğe eşittir ki, dünya üzerindeki bütün nehirlerin sahip olduğu tatlı sudan daha fazla bir miktara tekabül etmektedir.¹¹

NASA uzaktan algılama ile izlediği bir buzdağının Kaliforniya'nın 1100 yıllık su ihtiyacını karşılayacak kadar büyük olduğunu ifade etmiştir.¹² Bu kadar büyük ekonomik değerler uzun süre hukuki ve politik platformlarda tartışılmadan kaderlerine terk edilmiş durumda bırakılmayacaklardır.

Yukarıda açıklanan tabii ve mineral zenginlikleri dolayısıyla yaklaşık yarım asırdır bir tartışma süregelmektedir: Antarktika'nın tabii olduğu hukuki rejim. Bu çalışmanın konusu Antarktika üzerinde bu yüzyılın ortalarından itibaren devam etmekte olan hukuki ve politik gelişmelerin kısa bir özetini yaparak, Antarktika'nın ve çevresindeki buzulların ve sularındaki balık türlerinin uluslararası hukuktaki durumunu belirlemek; daha sonra, Antarktika ile ilgili olarak ortaya atılan değişik rejim teorilerinin ne ölçüde geçerli olduğu sorusuna cevap aramak, ve nihayet Antarktika'nın geleceği ile ilgili olarak en ideal rejimin özelliklerini araştırmaktır.

2001 yılı Antarktika kıtası açısından iki bakımdan önem arz etmekteydi. İlki, Antarktika'nın hukuki anlamda geleceğini belirleyen Antarktika Antlaşmasının yürürlüğe girişinin 40. yılıydı. ikincisi ise, Antarktika'da maden araştırma ve işletmesini yasaklayan 1991 Çevre Koruma Protokolü'nün kabul edilmesinin 10. yılı olmasıydı.

İlerideki sayfalarda Antarktika'nın geçmiş ve gelecek 40 yılı üzerinde bazı genel değerlendirmeler yapılarak, küresel müştereklerin rejiminde *sui generis* bir özellik arzeden Antarktika Antlaşmalar Sistemi yakından tanıtılacaktır.

II- Antarktika Antlaşmalar Sistemi (AAS)

Amudsen, Scott ve Shackelton'un Antarktika'yı keşfetmeleriyle Antarktika üzerinde yoğun bir toprak kazanım savaşı 1910'lu yıllardan sonra başlamış oldu. 1940'lı yılların sonlarına gelindiğinde, yedi devlet (Arjantin, Avustralya, Şili, Fransa, Yeni Zelanda, Norveç ve Birleşik Krallık)

¹⁰ GEON, B.S., "Student Note: A Right to Ice?: The Application of International and National Water Laws to the Acquisition of Iceberg Rights", (Fall, 1997) 19 *Michigan Journal of International Law* 277.

¹¹ *ibid.*, 279.

¹² *ibid.*

tarafından Antarktika'nın belli bölgeleri üzerinde egemenlik iddialarında bulunuyorlardı.¹³ Ancak bu devletlerin sektörler üzerindeki iddiaları hiç bir zaman tartışmasızca kabul edilmemiştir. İlk olarak, Arjantin, Birleşik Krallık ve Şili'nin sektörel iddiaları birbirleriyle çakıştığı için belirli kesimlerin kime ait olduğu hiç bir zaman kesinlik kazanmamıştır. İkincisi, bu yedi devlet dışında kalan uluslararası topluluk hiç bir zaman bu iddiaları geçerli kabul etmemiştir.

Dünyanın %10'nun bir avuç devlet tarafından paylaşılmasını doğru bulmayan devletler Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulmasının ardından buzullar ülkesinin hukuki rejimini tartışmaya açtılar. İlk olarak 1947 yılında New York Times gazetesi Antarktika'nın BM nezdinde Vesayet Konseyi tarafından yönetilmesi gerektiği ve Konseyin kıtayı bütün milletler adına kontrolü altında tutması gerektiğini savundu.¹⁴ 1948 yılında Amerika Birleşik Devletleri benzeri bir söylemi resmi ağızlarından telaffuz etmeye başladı. 1950 yılında Hindistan BM Genel Kurulunda, Antarktika sorununu gündeme getirerek BM'ce bölgenin barışçı amaçlarla kullanılması gerektiğini savundu. 1956 yılında Yeni Zelanda kıtanın BM kontrolü altında bir dünya toprağı olmasını önerdi.

1- Antarktika Antlaşması (AA)

1957'de Soğuk-Savaşın en soğuk günlerinde bir grup bilim adamı Birleşmiş Milletleri bilim konusunda işbirliğini geliştirmek için ikna etti. Birleşmiş Milletler 1 Temmuz 1957 ile 31 Aralık 1958 arasını kapsayan 18 aylık dönemi Uluslararası Jeofizik Yılı ilan ettirdiler. Uluslararası topluluğun bu ciddi ilgisi karşısında 1957-58 Uluslararası Jeofizik Yılında Antarktika için uygulanacak bir antlaşmanın hazırlıklarına başlanmış, 1959 yılında toprak iddiasında bulunan yedi devletle, Antarktika ile yakından ilgilenen diğer devletler (ABD, SSCB, Japonya, Belçika ve Güney Afrika) Washington'da bir araya gelerek Antarktika Antlaşmasını (AA) hazırladılar. 23 Haziran 1961'de yürürlüğe giren Antlaşmaya göre tesis edilmesi düşünülen ana hedefler şunlardı:

(1) Antarktika'nın barışçıl amaçlarla kullanılması, nükleer silahların yerleştirilmesi ve askeri denemelerin yasaklanması (madde 1, madde 5),

¹³ Bu iddialar uluslararası hukukta toprak kazanım yollarından biri olarak gösterilen işgal yoluyla değil, erken araştırma, bilimsel seyahat, coğrafi yakınlık ve bir ölçüye kadar deniz kaynaklarının işletilmesi sonucu oluşmuştur. Her ne kadar ABD ve SSCB bölgeye ilk gidenlerdence de her ikisi de mülkiyet iddiasında bulunmamıştır. Bundan dolayı kıtanın %15'i üzerinde hiç bir devletin egemenlik kurma iddiası olmamıştır.

¹⁴ *New York Times* 16 Nisan 1947 (nakleden: BECK, P., *International Politics of Antarctica*, Croom Helm, 1986, 271).

(2) Mevcut veya potansiyel toprak iddialarının dondurulması ve yeni iddiaların tanınmayacak olması (madde 4),

(3) Bilimsel araştırmaların teşviki,

(4) Milletlerarası bilimsel işbirliğinin desteklenmesi.

Antlaşmanın 6. maddesine göre AA, kıta sahanlığı da dahil olmak üzere 60 derece enlemin güneyinde kalan bölge içerisinde uygulanacaktır.

2- Antarktika Flora ve Faunası Koruma Tedbirleri Sözleşmesi

14 maddelik sade bir sözleşmeyle problemlerin çözülemeyeceği gerçeğinden hareketle, AA'na taraf olan 12 devlet, 1961'den başlayarak bir dizi ek antlaşmalarla bütün kıta için geçerli olacak bir Antarktika Antlaşmalar Sistemi (AAS) oluşturdular. Bu sistemin ilk halkası 1964 tarihli Antarktik Flora ve Faunasının Korunması için İttifak edilen Önlemler Sözleşmesidir.¹⁵ Bu Sözleşme özel koruma alanları oluşturarak sınırları içinde kuş ve hayvanların öldürülmesi, yaralanması ve yakalanmasını yasaklamıştır. Bu çerçevede Antarktika bölgesi 'Özel Koruma Alanı' olarak ilan edilmiştir. Ancak bu bölgenin içine açık denizler girmemekte, sadece kıtayı ve buzul kütlelerini kapsamaktadır.¹⁶

3- Antarktik Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesi (CCAS)

Ekolojik koruma zincirinin ikinci halkası 1972 tarihli Antarktik Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesidir.¹⁷ Bu Sözleşmeye göre taraf olan devletler avladıkları ve yakaladıkları ayı balığı, fok balığı ve penguenlerin sayılarını yıllık olarak sınırlamalıydılar. Bazı türlerin avlanması tamamen yasaklanmıştır. Avlama dönemi, avlanma çeşitleri Sözleşme ile kontrol altına alınmıştır. Avlama yapan devletler avlanan ayı balıklarının sayısını, cins ve yaşlarını ve avlamada kullanılan gemileri bildirme ile mükellef kılınmışlardır. Her beş yılda bir toplantı yapılması öngörülmüşse de, üye devletlerin daha sık bir araya gelebilecekleri kabul edilmiştir.

4- Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme (CCAMLR)

Antarktik Antlaşmalar Sisteminin genişlemesi 1980 tarihinde kabul edilen Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususundaki Sözleşme¹⁸ ile

¹⁵ The 1964 Agreed Measures for the Protection of Antarctic Flora and Fauna. Brüksel, 13 Haziran 1964.

¹⁶ Bu ve diğer Sözleşmelerin çevresel değeri için bkz. Lyster, S., *International Wildlife Law*, Grotius Publications, Cambridge, 1985, 157-177.

¹⁷ The 1972 Convention for the Conservation of Antarctic Seals (CCAS). 11 Mart 1978 de yürürlüğe girdi. Her ne kadar AA'ne taraf olmayan devletlerin de katılımı arzulandıysa da, sadece 12 taraf devletin katkılarıyla ayı balığı avcılığını yasaklamaktadır.

¹⁸ The 1980 Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources. 7 Nisan 1982 yılında yürürlüğe girdi. Ekosistem yaklaşımı ile hazırlanan bu sözleşme sürdürülebilir kullanım esasını getirerek sınırsız avlanmayı durdurmayı hedeflemiştir. Bkz. HOFFMAN,

devam etti. Bu sözleşme AA'nın uygulama alanı içinde açık deniz balıkçılığı yöntemine ilk olarak ekolojik-temelli bir yaklaşım getirmektedir. Sözleşmenin 2. maddesi balık stoklarının Antarktika'nın sürdürülebilir avlanma miktarından fazla olacak şekilde avlanmasını yasaklamaktadır.

CCAMLR'ın 5. maddesi AA'na taraf olsun olmasın bütün üye devletlerin toprak kazanım yasağıyla bağlı olduklarını ifade etmektedir. Bu Sözleşme önceliklerden farklı olarak hedeflenen amaçların gerçekleşmesi için hukuki şahsiyeti olan bir komisyon kurmuştur. Ayrıca Sözleşme ile 'Bilimsel Komite' tarafından bir 'Ekosistem Gözlem Programı' oluşturulmuş olup, bu çerçevede ekosistemi oluşturan canlıların beslenmesi, üremesi ve nüfusunu inceleme altına alınmıştır.

Kayda değer bir başka nokta ise çevresel etki değerlendirme kavramının (ÇED), embriyonik bir şekilde de olsa, ilk olarak bu Sözleşme ile uluslararası çevre hukukuna ait bir dokümanda kullanılmış olmasıdır.¹⁹ Buna göre Bilimsel Komite avlanma seviye ve metotlarında teklif edilen değişikliklerin etkilerinin değerlendirilmesini yapmak zorundadır. (madde 25/2d).

22 Ekim- 2 Kasım 2001 tarihinde Tazmanya'da 20. defa toplanan en son CCAMLR zirvesinde, ASOC (Antarctic and Southern Ocean Coalition) adlı bir grup CCAMLR Sözleşmesinin Güney Okyanus Ekosistemini tam olarak yürütemediğini ileri sürdü. Krill avcılığı konusunda kotalar konulması, bütün balık stokları için sürdürülebilir avlanma miktarlarının bilimsel olarak belirlenmesi gibi noktalar üzerinde duruldu. Sözleşmenin yürürlüğe girişinin 20. yılının değerlendirildiği toplantıda sözleşmeye taraf bazı devletlerin koruma önlemlerini uygulama noktasında yeterince istekli olmadıkları vurgulandı.

Sözleşme ilk başta sadece krill'i korumak için düşünülmüştü. Ancak daha sonra kuyruklu diğer balıkların sayılarında önemli ölçüde azalma olunca iki yıl içinde bunları korumak için yeni önlemler alındı. Ne var ki, son yıllara kadar geciktirilen ve üye ülkelerin ekonomik düşüncelerle yavaş hareket etmeleri Sözleşmenin kötü yönlerinden bir tanesidir.²⁰ Sözleşme sürdürülebilir kalkınma kavramının henüz tam ortaya çıkmadığı bir dönemde hazırlandığından bunu normal karşılamak gerekir.

R.J., "Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources", 1993, *Marine Policy*, 534-536.

¹⁹ SANDS, P., *Principles of International Environmental Law I: Frameworks, Standards and Implementation*, Manchester University Press, 1994, 520-538, 534.

²⁰ <http://www.asoc.org/general/ats.htm>

5- Antarktik Maden Rezervleri Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Sözleşmesi (CRAMRA)

Antarktika'nın kıta sahanlığında önemli miktarda petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir.²¹ Sovyetler ve Japonlar tarafından da desteklenen bir tahmine göre, Antarktika'da 50 milyar varil petrol bulunmaktadır. Bir başka tahmine göre ise bu rakam 203 milyar varile çıkmaktadır.²² 1960'lı yıllarda öngörülemeyen Antarktika'nın madenlerinin nasıl işletileceği sorunu hakkında 1982-88 yıllarında bir dizi görüşmeler yapılmıştır. Bu süreç 1988 tarihli Antarktika Maden Rezervleri Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Sözleşmesi'nin (CRAMRA) imzalanması ile sonuçlanmıştır.²³ Her ne kadar uluslararası hukukta daha önce kabul edilenlerden çok farklı çevre koruma tedbirleri öngörse de (çevresel zarar durumunda sorumluluk, ÇED, uluslararası gözetim gibi), Antarktika'nın çevresini korumada yeterli olmadığı düşüncesi ağır bastı.²⁴ Sözleşmenin imzaya açıldığı tarihten bir yıl sonra Fransa ve Avustralya çevreci kuruluşların eleştirileri doğrultusunda 1988 Wellington Sözleşmesini imzalamayacaklarını açıkladılar. Bu kararın ardında yatan faktör iki deniz kazasının sebep olduğu çevreci eleştirilerdi: Birincisi, Arjantin gemisi Bahia Paraiso'nun Amerika'nın Palmer istasyonu yakınında karaya oturması sonucu 150.000 galon (yaklaşık 600 bin litre) petrolün denize akması sonucu oluşan kirlilik ve ekosistem tahribatı; ikincisi ise, benzeri Alaska'da meydana gelen *Exxon Valdez* faciasıydı. Bu kazaların ardından maden işletmesinin yasaklanması konusunda çok ciddi bir kamuoyu oluştu. Nihayet, Sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için Antarktika Sözleşmesi bütün İstisari Devletlerin oybirliği şartını getirdiğinden CRAMRA ölü doğmuş bir sözleşme olarak kaldı.

6- 1991 Madrid Çevre Koruma Protokolü (PEPAT)²⁵

Bu arada 1991 yılı AAS için bir dönüm noktasıydı. Çünkü, 1959 tarihli Antarktika Sözleşmesine göre sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren

²¹ JOSEPH J., dn. 5, 371.

²² JOSEPH, *ibid.*, 372: Hidro karbon rezervleri ve diğer tahminler için bkz. *id.*.

²³ The Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities (CRAMRA veya Wellington Andlaşması olarak da bilinir). Bu sözleşme her ne kadar Antarktika'nın madenlerini işletmeye açılmasından önce arama faaliyetlerinin çevreye olan etkilerini değerlendirme amacıyla bir mekanizma kurulmasını öngörüyorsa da, CRAMRA madenlerin az sayıda devlet arasında yağmalanmasına neden olacak şekilde algılanmıştır. Ayrıntılı analiz için bkz. MURPHY, B.R., "Antarctic Treaty System: Does the Mineral Regime Signal the Beginning of the End?" (1991) *Suffolk Transnational Law Journal* 523-545.

²⁴ SANDS, dn. 18, 525.

²⁵ Antarktika'nın çevresinin korunmasıyla ilgili en kapsamlı (orijinali doktora tezi olarak hazırlanmış) eser için bkz. PANNATIER, S., *L'Antarctique et la Protection Internationale de l'Environnement*, Schulthess Polygraphischer Verlag Zurich, 1994.: Protokolün tam metni için bkz. BIRNIE, P. & BOYLE, A.E., *Basic Documents on International Law and the Environment*, Oxford University Press, 1995, 469-512.

30 sene geçtikten sonra bir Müzakere Toplantısı (Review Conference) yapılması gerekiyordu. Sözleşmenin 23 Haziran 1961'de yürürlüğe girdiği gerçeğinden hareketle 1990 ve 1991 tarihlerinde yapılan bir dizi Antarktika Sözleşmesi Danışma Toplantılarının ardından 4 Ekim 1991'de Madrid'te Antarktika Sözleşmesine ilave edilen bir Çevre Koruma Protokolü imzalandı.²⁶ Protokol'ün en önemli hükmü (madde 7 ve 25/2) Antarktika'da 50 yıl boyunca maden arama ve işletilmesinin yasaklanmasıdır.²⁷ 1991'den sonra çevre korumanın nasıl olacağı konusunda AAS'ye taraf devletler arasında tartışmalar vardı. 1995 yılında Şili bir çalışma grubu kurulmasını önerdi. Bu grubun amacı Protokolde kullanılan terimleri açıklığa kavuşturmaktı. Ancak bu teklif reddedildi. İtiraz eden devletler muğlaklığın kasıtlı olarak konulduğunu ileri sürdüler.²⁸

15 Aralık 1997'de en son ATCP üyesi Japonya'nın da onaylamasının üzerinden (Protokolün yürürlük maddesi gereğince) 30 gün geçtikten sonra 14 Ocak 1998'de Protokol yürürlüğe girdi. Protokolde yer alan ana prensipler şöylece özetlenebilir:²⁹

(1) Protokol aslen Antarktika Sözleşmesini ilga edip değiştirmemekte, sadece ana sözleşmeye bir ek getirmektedir. Sözleşmenin uygulama alanı daha önceden kabul edildiği gibi 60 derece Güney enleminin altında kalan buzul tabakalarının da dahil olduğu bölgedir. Ancak açık denizler Protokolün kapsamı dışında tutulmuştur.

(2) Antarktika Antlaşması çerçevesinde gerçekleştirilecek faaliyetlerin Antarktika çevresinde ve ilgili ekosistemler üzerinde olumsuz etkileri en aza indirebilmek amacıyla önceden planlanacak ve icra edilecek olması (madde 8) bir başka önemli husustur. Bu tür faaliyetler özellikle şunlara sebep olmamalıdır: (i)- kita, buzul veya deniz ortamını etkilemeyecek, veya (ii)- türlerin, tür nüfusunun veya fauna ve flora'nın üremesi veya dağılmasını tehlikeli bir şekilde değiştirmeyecek olması.

(3) Planlanan faaliyetlerle ilgili olarak çevresel etki değerlendirme raporu istenmesi,

²⁶ The 1991 Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (PEPAT).

²⁷ Sözleşme imzaya ilk açıldığında 27 İstisari Devlet'ten sadece 23'ü imzaladı. Japonya, Güney Kore ve Hindistan imzalamadı. İstisari Olmayan devletlerden imzalamayanlar Bulgaristan, Küba, Çekoslovakya, Danimarka, Guetemala, Papua Yeni Ginedir.

²⁸ Rothwell, dn. 32, 594.

²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: FOREMAN, E.F., "Protecting the Antarctic Environment: Will a Protocol be Enough?" (1992) 7 *American University Journal of International Law and Policy* 843-879, 867 et seq.; MONEY, R. E., "The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty: Maintaining a Legal Regime" (1993) 7 *Emory International Law Review* 163-195.

(4) Çevre üzerinde tesirlerin değerlendirilmesine imkan tanıma amacıyla sürdürülen faaliyetlerin devamlı gözlenmesi.

Bu Protokol'ün önemli bir özelliği Protokole bağlı olarak kabul edilen dört ektir (madde 9).³⁰ Birinci ek, ÇED üzerine, ikincisi, Antarktik fauna ve florasının korunması, üçüncüsü, çöp atımı ve çöp idaresi ve son olarak dördüncüsü ek deniz kirliliğinin korunması üzerinedir. Her bir ek kendi içinde mini bir rejim oluşturmaktadır.³¹

1991 Protokolü 1980'den beri AAS'ye yapılmış en önemli ektir. 14 Ocak 1998'de yürürlüğe giren Sözleşme ilk olarak entegre bir çevre koruma rejimi gerçekleştirmiştir.³² Bunu yaparken 1964 Önlemlerini (Agreed Measures) ve Tavsiye kararlarını kendi bünyesi içine almıştır.

Protokolün 2. maddesi Antarktika'yı barış ve bilime adanmış bir doğal rezerv olarak tanımlamaktadır. Bu ifadenin hukuki bir değeri yoktur; taraflar sadece politik bir dil kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu kavram kısaca, insan müdahalesinden uzak alan olarak anlaşılabilir. ATCP kıdemli temsilcilerinden birisine "yabanilik ve estetik değerden" ne kast edildiği sorulduğunda "bunu siz söyleyin diye yanıtlaması bu konuda kafaların karışık ve hukuki olarak bire değer taşımadığını göstermektedir."³³

Madrid Protokolü'nün 3. maddesine göre Antarktika'daki bütün faaliyetlerin yapımı ve planlanmasında Antarktika ekosistemi ve Kıtanın kendinden kaynaklanan içsel (intrinsic) değerinin korunması temel bir husus olacaktır. 3. madde netice itibariyle Antarktika çevresine en az zarar verecek şekilde faaliyetlerin planlanıp yapılmasına zemin hazırlayacak bir amaç gütmektedir. Şöyle ki, 3. maddenin birinci fıkrası Antarktika çevresinin ve ona bağlı olan ekosistemlerin ve estetik ve vahşiliğiyle Antarktika'nın kendiliğinden değerinin korunmasını özel önem verileceğinden bahsetmektedir. 3. maddenin ikinci fıkrası bazı temel çevre ilkelerini ortaya koymaktadır. İlk ilke tedbirli yaklaşım (precautionary approach) ilkesidir.

³⁰ 1991 Protokolüne bağlı olan 5. nolu Ek Protokol ilk başta yoktu ve hâlâ yürürlükte değildir. Protokoller hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ROTHWELL, dn. 32, 599 vd.

³¹ Bu Ekerin ayrıntılı olarak analizi için bkz. Redgwell, C., "Environmental Protection in Antarctica: The 1991 Protocol" (1994) 43 *International Comparative Law Quarterly* 599-634, 608-632. Redgwell bölgeyi çevre kirliliği konusunda tehdit eden turizm konusunda yeni bir ek hazırlanması gerektiğinden bahsediyor, id., 632: Welch ise çevre kirlenmesinden doğan sorumluluk için yeni bir ek hazırlanmalı fikrinde, bkz. WELCH, William M., "The Antarctic Treaty System: Is it Adequate to Regulate or Eliminate the Environmental Exploitation of the Globe's Last Wilderness?" (1992) 14/3 *Houston Journal of International Law* 599-657, 654.

³² ROTHWELL, D.R., "Polar Environmental Protection and International Law: The 1991 Antarctic Protocol", *European Journal of International Law* vol. 11/3, 2000, 591-614.

³³ CODLING, R., "Policy and Practice: Aspects of Environmental Planning in the Antarctic", *Journal of Environmental Planning and Management*, 44(1), 129-141, p.130, 2001.

İkincisi, çevresel etki değerlendirilmesinin dikkate alınması gerekliliği hakkındadır.

7. madde bilimsel araştırma haricinde mineral kaynaklarının işletilmesini yasaklamaktadır. Ancak bu madde bu yasağın nereyi tam olarak kapsadığını belirtmemektedir. Her ne kadar 4. madde Antarktika Antlaşmasına atıfta bulunarak 60 derece güney enleminin altında kalan kısımda uygulanacağını ifade etse de, Antlaşma açık denizden kaynaklanan hakların etkilenmediğini ifade etmektedir. Maden arama ve çıkarma kıta sahanlığına ait bir hak olduğundan mineral çıkarma faaliyetinde bulunma yasağını Antarktik kıtası ve çevresini saran 60 derece enlemin güneyinde kalan sulara kadar uzatmak garip değildir.

7. madde buzulların işletilmesini yasaklamasa da bu konuda hiç bir düzenlemenin olmadığını iddia etmek doğru değildir.³⁴ Protokolün genel çevre ilkeleri önemli ölçüde buzul ve deniz çevresinde meydana gelecek değişiklikler karşısında buzulların işletilmesine mani olabilirse de, küçük miktarlarda işletme halinde Protokole aykırılıktan bahsedilmez.

Protokolün 7/5. maddesi her bir taraf devlete bilgi sağlama konusunda "gerekli ulusal sürecin oluşturulması görevi" vermektedir. Bundan amaç çevresel etki değerlendirme gibi önceden bilgilendirilmesi gereken konularda bilgi verilmesidir.³⁵

Protokolün uygulanmasında yardımcı olmak üzere Çevre Koruma Komitesi kurulmuştur. İlk toplantısını 1998'de yapmıştır. Bu toplantıda bir çalışma programı yapıldı. Bu Komitenin her yıl toplanıp toplanmayacağı üzerinde henüz bir uzlaşmaya varılamadı.

Madrid Protokolünün en büyük zafiyet noktası, getirdiği ayrılma kaydıydı (walkout clause). Buna göre Protokolün kabulünden itibaren üç yıl içinde yürürlüğe girmemesi durumunda üye devletler Protokolden vazgeçme hakkına sahip olabilmekteydiler (Madde 25(5b)). Protokol 1998 yılında yürürlüğe girdi³⁶. 25. Maddede yer alan ayrılma şartına göre Protokolün yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak üç yıl içerisinde akit devletler ayrılma hakkına sahiptiler. 2001 yılına kadar bu hakkı hiçbir devlet kullanmamıştır. Eğer 2001'den önce ayrılmış olsaydı, 2003 yılından itibaren maden araştırmasına başlamış olacaktı. Arada geçen süre içinde hiç bir devlet bu hakkını kullanmadığı için bu tehlike ortadan kalktı. Ancak, 50 yıllık süreç boyunca Protokol her an oybirliği ile değiştirilebilir. Ancak bu pek

³⁴ ROTHWELL, dn. 32, 597.

³⁵ POLK, dn. 1, makalede dipnot 83'e eşlik eden metin.

³⁶ 1991 Protokolünü en son Japonya onayladı.

muhtemel bir durum gibi gözüküyor. Bu ayrılma kaydı daha ziyade süresiz maden arama yasağına karşı getirilmiş asli bir denge unsuru durumundadır.³⁷

Yukarıda AAS ve kurucu ögeleri ile ilgili olarak anlatılan hukuki düzenlemeler 1961-2002 yılları arasında kalan 40 yıllık dönem boyunca kuş bakışı incelendiğinde Antarktika'nın yönetimi üzerinde söz sahibi olan devletlerin başarılı, esnek ve gelişmeye açık bir idari mekanizma kurdukları görülmektedir. Özellikle Antarktika'nın askeri amaçlardan uzak barışçıl kullanımı konusunda tam bir görüş birliği vardır. Ayrıca bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve ekosistemin korunması konusunda AAS'nin elde ettiği başarı inkar edilemez.

Yukarıda zikredilen altı antlaşma sonucunda AAS'in mevcut *de facto* durumu korumaya çalışan, konsensus temeli üzerine inşa edilmiş bir sistem olduğu söylenebilir. Bu özelliği sebebiyle Antarktika 2000'li yıllara radikal değişikliklere maruz kalmadan girmektedir. Çevre koruma ve bilimsel araştırmaların sağlanması konusunda 40 yıllık geçmişi boyunca AAS iyi işlediğini itiraf etmek gerekir. Antarktika'nın soğuk savaş döneminin en sıcak günlerinde bile askeri amaçlarla kullanılmamış olması takdire şayan bir hadise olarak kayıtlara geçmiştir. Buna ilave olarak AAS gittikçe genişleyerek dünyanın askeri, ekonomik ve demografik yönden en güçlü ülkelerini saflarına alması aristokratik rejimden global bir rejime doğru gidildiği konusundaki inancımızı güçlendirmektedir.

Antarktika Antlaşmalar Sisteminin önemli bir özelliği uluslararası örgütlerin himayesi altında olmadan doğrudan devletler tarafından kurulmuş olmasıdır. Her ne kadar AAS, BM sınırları içerisinde hareket etmiş olsa da, aktif olarak BM sistemi içerisinde yer almaz. AAS tarafları aşağıdaki uluslararası örgütlerle işbirliğine girmekte ve toplantılarına gözlemci olarak çağırılmaktadır: Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu, Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı, Uluslararası Hidrografi Organizasyonu, Uluslararası Denizcilik Teşkilatı, Dünya Meteoroloji Örgütü.³⁸ İhtiyaca binaen sistem içerisinde yeni kurumlar oluşturulmuştur. Örneğin CCAMLR ile Güney Okyanus balık avcılığını izleyen bir Komisyon kurulmuştur. 1998 Ocak'ında yürürlüğe giren Çevre Koruma Protokolü ile Çevre Koruma Komitesi kurulmuştur.

III- Antarktika Sözleşmeler Sistemin Eksikleri

³⁷ HERBER, B. P., "The Economic Case for an Antarctic World Park in Light of Recent Policy Developments" (1992) 28 (167) *Polar Record* 293-300, 299.

³⁸ ROTHWELL, D.R., "UNEP and the Antarctic Treaty System", (Feb. 1999), 29/1, *Environmental Policy & Law* 17-24, 17.

Ancak AAS'nin kusursuz işleyen demokratik bir sistem olduğunu savunmak mümkün değildir. Tarihi açıdan, Antarktika Antlaşma Sistemi'nin radikal bir biçimde revizyondan geçirilmesi konusunda ilk eleştiriler 1982 yılında Malezya'nın Başbakanı Dr. Mahatir bin Mohamad'in başında bulunduğu bağlantısızlar grubundan (non-aligned countries) gelmiştir.³⁹ Dr. Mohamad 29 Eylül 1982 tarihinde BM Genel Kurulunda yaptığı konuşmasında Antarktika üzerinde egemenlik iddiasında bulunanları 'mevcut işgalciler' olarak nitelendirdi. Malezya Başbakanına göre Antarktika uluslararası topluluğa ait bir bölge olmalı, ve Danışman Devletler insanlık adına hareket etmelidirler. Dr. Mohamad'in de dahil bulunduğu özellikle İslam ülkeleri bloğu ile Afrika ülkeleri Antarktika'nın "insanlığın ortak mirası" olması gerektiği hususunda eleştirilerini bugün de sürdürmektedirler⁴⁰. Bu eleştirilerin başlıcaları şöyle özetlenebilir.

1- Egemenlik İddialarının Devam Etmesi

Dünya üzerinde savaşın olmadığı tek yer olan Antarktika'da egemenlik sorunu tartışmalı bir gündem maddesidir.⁴¹ Her ne kadar AAS'ne dahil olan bütün belgeler (i.e. Antarktika Antlaşması, CCAS, CCAMLR, CRAMRA, PEPAT) egemenlik iddialarını dondurmakta iseler de, yedi devletin sektörel veya coğrafi yakınlıktan kaynaklanan savları rededilmemektedir.⁴² Bugün Antarktika'nın, çevresindeki buzulların ve bölgede yaşayan canlı kaynakların uluslararası hukuktaki rejimi, yani, *res nullius* (kimseye ait olmayan şey), *res communis* (herkese ait olan şey) veya *res publica* (dünya parkı veya Birleşmiş Milletlere ait toprak) olduğu konusundaki tartışmalar sonuçlandırılmış değildir.⁴³

³⁹ Bu grup içinde aktif olan ülkeler Malezya, Antigua and Barbuda, Singapur, Filipinler, Tayland, Pakistan, Cezayir, Sierra Leone ve Guyana'ydı. Bu devletlerin AAS sistemine karşı itirazları için bkz. HAYASHI, M., "The Antarctica Question in the United Nations" (1986) 19 *Cornell International Law Journal* 275-290.

⁴⁰ "İnsanlığın Ortak Mirası" kavramı hakkında geniş malumat için bkz.. BAŞLAR, K. *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1997, 7. Bölüm.

⁴¹ <http://www.aad.gov.au/information/treaty/treaty.asp>

⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. CONFORTI, B., "Territorial Claims in Antarctica: A Modern Way to Deal With an Old Problem" (1986) 19 *Cornell International Law Journal* 249-258.; 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi de egemenlik konusunda AAS gibi sessiz kalmaktadır.

⁴³ Antarktika'nın legal rejimi ile ilgili onlarca eserden kayde değer olanlar CHOPRA, S.K., "Antarctica as a Commons Regime: A Conceptual Framework for Cooperation and Coexistence", in JOYNER, C.C. & CHOPRA, S.K., (eds.) *The Antarctic Legal Regime*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1988, 163-186; VERHOEVEN, J., SANDS, P., & BRUCE, M., (eds.), *The Antarctic Environment and International Law*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1992; JORGENSEN-DAHL & OSTRENG, W. (eds.), *The Antarctic System in World Politics*, Macmillan, London, 1991; LEFEBER, R., "Jurisdiction in the Antarctic Region", (1990) *Netherlands Yearbook of International Law* 81-137, 99 et seq.

Egemenlik sorunu çözülmeyen Antarktika'nın işletmeye açılması mümkün değildir. Bugün egemenlik iddiasında bulunan devletlerden hiçbirisi münhasır egemenlik iddiasında bulunmadılar. Fakat örf ve adet hukuku çerçevesinde bunu yapmaya hakları var.⁴⁴ Bu durumda sistem içerisinde büyük bir uyumsuzluk yaşanabilir.

2- Demokratik Olmayan Karar Verme Mekanizması

1961 yılından Malezya Başbakanının Antarktika Sözleşmeler Sistemini sorgulamaya başladığı yıl olan 1982'ye kadar Antarktika'nın yönetiminin 'Aristokratik bir Klüp'e ait olduğunu söylemekle abartılmış olunmaz. 21 senelik bu dönemde yalnız Antlaşmaya taraf olan 12 devlet kıta üzerinde karar aldılar. 1982'den 1991 Madrid Protokolüne kadar olan dönem ise 'Oligarşik Lig' olarak nitelendirilebilir. Bunun nedeni, *Danışman Devletlerin* (Antarctic Treaty Consultative Parties, kısaca ATCPs) sayısında meydana gelen kademeli artıştır. Dokuz yıllık dönem içerisinde ATCPs statüsü kazanan devletler şunlar olmuştur: Brezilya (1983), Hindistan (1983), Çin (1985), Uruguay (1985), İtalya (1987), GDR (1987), İsveç (1988) ve İspanya (1988). Böylece, 22 devletten oluşan dünya nüfusunun dörtte üçünün dahil olduğu bir oligarşik yönetim AAS'nin karar mekanizmasını oluşturmuştu.⁴⁵ 1991'den bu yana ise beş devletin daha bu gruba katılmasıyla bu sayı 27'ye ulaşmıştır.⁴⁶ Böylece, AAS uluslararası demokratik bir rejime doğru artan bir ivmeyle genişlemektedir.⁴⁷

Bu sistem içinde, AAS iki basamaklı bir sınıflandırma öngörmüştür. Birinci grupta yer alanlar, -ki bunlara İstişari Devletler (Antarctic Treaty Consultative Parties (ATCPs)) denmektedir,- oy kullanma hakkına sahip olanlardır. Bu devletler 1983'e kadar her iki yılda bir, 1983'den beri de her yıl toplanmaktadırlar. Diğer grup ise teknik olarak oy hakkı bulunmayan devletlerdir, ki bunlara İstişari Olmayan Devletler (Non-Antarctic Treaty Consultative Parties (Non-ATCPs)) denilmektedir.⁴⁸ Bu ülkeler

⁴⁴ JOSEPH, dn. 5, 384.

⁴⁵ Bu devletlerin kabul edilmesi ile ilgili olarak bkz. SAHUIRE, E.J., *The International Law of Antarctica*, New Haven/ Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1992.

⁴⁶ Bu devletler şunlardır: Arjantin, Amerika, Avustralya, Belçika, Birleşik Krallık, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Ekvator, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Japonya, G. Kore, Yeni Zelanda, Norveç, Peru, Polonya, Rusya Federasyonu, Güney Afrika, İspanya, İsveç, Şili, Uruguay.

⁴⁷ Halihazırda Antarktika Sözleşmesine 48 ülke üye olup, bunlardan 27'si ATCPs olarak karar mekanizmasına katılmaktadır. Üyelerin sınıflandırılmasıyla ilgili olarak Beck'in hazırlamış olduğu kapsamlı şemaya bakınız, BECK, P.J., "Antarctic Treaty After Thirty Years", in Schofield, C.H., ed., *World Boundaries: Volume I, Global Boundaries*.

⁴⁸ Avusturya, Kanada, Kolombiya, Küba, Çek Cumhuriyeti, Kore, Danimarka, Yunanistan, Guatemala, Macaristan, Papua Yeni Gine, Romanya, Slovakya, İsviçre, Türkiye ve

Antarktika'yla ilgili ciddi araştırma faaliyetlerinde bulunmayan, fakat Antlaşmayı onaylayarak üye statüsünü kazanmış devletler bu gruba girmektedir.

Her ne kadar Danışman Devlet olabilmek için bilimsel araştırma merkezi kurmak veya araştırma seferleri düzenlemek gibi kayda değer bilimsel faaliyetlerde bulunarak Antarktika ile ilgilenmek şartı öngörülmüşse de, 1980'li yılların ortalarından itibaren bu kriterle yararlı bir esneklik kazandırılarak dünyanın nüfus itibarıyla en kalabalık ülkelere Danışman Devlet statüsü verilmiştir.⁴⁹ Ama hala uluslararası topluluğun içinde belli bloklara (e.g. tarafsızlar ve Afrika devletleri) toplu temsil hakkı tanınmamıştır.

Demokratik ve evrensel olmayan bir sistemin şu dezavantajı vardır: Bilindiği üzere uluslararası hukukta sözleşmeler ancak üye olan devletleri bağlar. Dolayısıyla, karar mekanizmasına dahil olmayacağı için üye olmayan devletleri AAS'ın hükümlerine uymaya zorlamak mümkün değildir. Mesela, Antarktika'nın Deniz Canlılarını Koruma Sözleşmesi (CCAMLR) ekolojik yönden sürdürülebilir avlanma esası getirmişse de bunun üye olmayan devletler için de geçerli olduğunu savunmak abes olur. Aynı şekilde 1991 Madrid Protokolünün getirdiği 50 yıl boyunca maden arama ve çıkarımının yasaklanması da sadece üye olan devletler için geçerlidir.

3- Bir Sekreterlik Müessesesinin Bulunmaması

Mevcut sistem Soğuk Savaşın en yoğun olduğu dönemde hazırlandığından devletler sistemin işleyişini bizzat kontrol altında tutmak istemişlerdir. Ancak bugün gelinen nokta gittikçe etki alanı artan, daha çok sayıda devletin katıldığı bir rejimin devamlı çalışan bir sekreterlik kurumu olmadan sağlıklı yürüyemeyeceği şeklindedir. AAS sistemi içerisinde 1983 den beri her yıl düzenli olarak yapılan toplantıları organize etmek ancak tam kadro çalışan küçük ve etkin bir uzmanlık kurumu ile gerçekleştirilebilir.⁵⁰ Her ne kadar CCAMLR Sözleşmesiyle devamlı faaliyet gösterecek bir komisyon kurulmuşsa da, acil meselelerin tartışılacağı bir genel forum yoktur.⁵¹

Venezuela: Bu konuda en güncel bilgi için bkz. <http://www.aad.gov.au/information/-treaty/parties.asp>

⁴⁹ SAHUIRE, dn. 45, 50-63.

⁵⁰ Sekreterlik konusunda ayrıntılı tartışma için MESSER, K. & BRETH, R., "Towards Firmer Institutionalisation of the ATS? Future Role of Consultative Meeting and the Issue of a Permanent Secretariat", in JORGENSEN-DAHL & OSTRENG, dn. 43, 379-398.

⁵¹ Sekreteryanın ifa edebileceği vazifelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. SCULLY, R. Tucker, "The Institutional Development of the Antarctic Treaty System: The Question of a Secretariat" in WOLFRUM (ed.) *Antarctic Challenge*, 41-52.

Bir başka ifade ile, AAS bir uluslararası örgüt değildir. Sekreteryası yoktur. Bilginin paylaşımı noktasında merkezi bir düzenleme de mevcut değildir. Bu eksiklikler AAS'nin etkinliğini azaltmaktadır.⁵² İstisari devletler arasında alfabetik sıraya göre yapılan değişimlerle devredilen başkanlık yeterli değildir. Norveç'te yapılan 12. Toplantıda bir sekreterlik kurulması üzerinde anlaşmaya varıldı. Son 11 yıl boyunca sekreterliğin nerede kurulacağı üzerinde anlaşmaya varılmadı.⁵³

4- Birleşmiş Milletler'in Dışında Bir Sistem Olması

Protokol bölgenin egemenlik problemini çözüme adına hiçbir şey getirmemiştir. 50 yıllık yasak kalksa bile şu an fiyatlar ekonomik olarak işletmeye müsait değildir. Ancak, eğer devasa bir petrol rezervi bulunursa şu anki Protokol hassas bir denge üzerine oturan sistemi idame ettirmeyecektir. Eğer petrole alternatif enerji kaynakları bulunmazsa, Antarktika'daki petrol bir gün mutlaka uluslararası bir sorun olacaktır.

Yıllar geçtikçe ekosistemin bir bütün olduğu iyice anlaşıldı. Bu nedenle AAS sistemini çevreyi koruyan diğer sözleşmelerle birlikte bir bütün olarak düşünmek gerekir. O nedenle AAS'yi kendi içinde bütün bir sistem olarak kabul etmek mümkün değildir. BM sistemi içerisinde olan diğer uluslararası örgütler ve onların hazırladığı diğer sözleşmelerle entegre olmalıdır. Örneğin, Antarktika üzerinde incelenen ozon tabakasını korumayı amaçlayan Viyana Sözleşmesi ve ona bağlı olarak çıkartılan Protokoller doğrudan Antarktika ile ilgilidir. Bu nedenle AAS sisteminin tarafları kıta ile ilgili diğer sözleşmelerin etkin uygulanması için ilgili uluslararası örgütler ile yakın işbirliği içerisinde olmalıdır. Bunlardan kuskusuz en önemlisi UNEP'tir.⁵⁴ 1994'te Danışman Devletlerin toplantılarına gözlemci olarak katılmaya başlayan UNEP, her zaman teknik bilgi ve destek vermeyi vaat etmiştir.⁵⁵

Antarktika, AAS dışında başka sözleşmelerin de ilgi sahası olmuştur. Örneğin CITES (Convention on International Trade in Endangered Species) Sözleşmesi Antarktika'nın bitki ve hayvan topluluklarından nesli tehlikede olanlarla ilgilenmektedir. Bir başka örnek Basel Sözleşmesidir (Zararlı Atıkların Sınırlanması Hareketini Kontrol Sözleşmesi). Sözleşmeye taraf

⁵² CORDONNERY, L., "Implementing the Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty: Future applications of geographic information systems within the Committee for Environmental Protection", (1999) 56 *Journal of Environmental Management* 285-298, 285.

⁵³ *ibid.*

⁵⁴ ROTHWELL, D.R., "UNEP and the Antarctic Treaty System", 29/1 *Environmental Policy & Law*, 1999, 17.

⁵⁵ *ibid.*

devletler Antarktika sularına zararlı atık taşınmasına izin vermeyeceklerini taahhüt etmektedirler. (Basel Sözleşmesi, madde 4(6)). 1992 Biyoçeşitlilik Sözleşmesinin de bölge ile ilgili bazı düzenlemeleri vardır. Antarktika'nın çevre koruma sözleşmelerini destekleyen pek çok hüküm bulmak mümkündür. İklim Değişikliği Sözleşmesi Antarktika kıtası ile ilgilidir. Buz kütlelerinin erimesi sonucu ortaya çıkacak felaket gibi durumlar İklim Değişikliği Sözleşmesi ile AAS'nin uyum içinde çalışmasını gerektirmektedir.

V- Antarktika için Alternatif Bir İdare Sistemi: "Dünya Parkı"

Yukarıda zikredilen özellikler sebebiyle son zamanlarda özellikle Greenpeace, UNEP, WWF gibi NGOlar tarafından gündemde tutulmaya çalışılan 'Dünya Parkı' olarak adlandırılan farklı bir rejimden bahsetmek gerekmektedir: Dünya parkı düşüncesinin temeli bir 30 Aralık 1924 tarihli bir Fransız Kararnamesine uzanmaktadır.⁵⁶ Dünya Parkı ifadesi ilk olarak 1972 tarihli 2. Dünya Milli Parklar Konferansında Antarktika için kullanıldı. Ancak bundan Antarktika'nın 1972 Dünya Kültürel Miras Sözleşmesi bağlamında doğal bir miras olarak kabul edildiği sonucu çıkarılmamalıdır.⁵⁷ Resmi olarak ilk destek dünya çapında koruma gayesiyle 1975 yılında Yeni Zelanda'dan geldi.⁵⁸

Bu konuda en ciddi teşebbüs 1986'nın Şubat ayında Greenpeace'den geldi.⁵⁹ Greenpeace tarafından ortaya atılan rejimin özellikleri 1990 yılında yayınlandı.⁶⁰ Buna göre AAS ret edilmemekte hatta Antarktika üzerine para yatırmış, araştırma yapan devletlerin mevcudiyeti kabul edilmektedir. Teklifin en önemli kısmı 'Antarktika Dünya Parkı Komisyonu' ve 'Antarktika Çevre Koruma Ajansı'nın kurulması noktasındadır.

⁵⁶ Antarktik park olarak adlandırılan bu teklif daha sonra 1938 yılında Fransız sektörü dışında kalan yerler için tavsiye edilmiştir.: BERGUNO, J., "The Antarctic Park: The Issue of Environmental Protection" in VERHOEVEN, *et al.*, dn. 43, 105.

⁵⁷ Ayrıntılı tartışma için bkz IUCN, "Applicability of the World Heritage Convention to Antarctica" (1989) 19/6 *Environmental Policy and Law* 196-197.: Aynı görüş için bkz. Rothwell, dn. 32, 611.

⁵⁸ FOREMAN, E.F., "Protecting the Antarctic Environment: Will a Protocol be Enough?" (1992) 7 *American University International Law and Policy* 843-879, 865. fn.166.

⁵⁹ Sivil toplum örgütlerinin Antarktika ile olan ilgisi ve tavsiyeler için bakınız SPECTAR, J.M., "Saving the Ice Princess: NGOs, Antarctica & International Law in the New Millennium". (1999) 23 *Suffolk Transnational Law Review* 57-100.

⁶⁰ "Greenpeace Antarctic Principles and Policy", Greenpeace Antarctic Campaign Manual (May 1986). 7., bkz ROTHWELL, D.R., "A World Park for Antarctica?: Foundations Developments and the Future", *Antarctica and Southern Ocean Law and Policy*, Occasional Papers No.3, 1990, 9 *et seq.*

Dünya Parkı düşüncesi doğası itibariyle bilimsel amaçlar dışında her türlü maden çıkarılmasına karşıdır. Hatta deniz canlıların avlanması, bölgenin turistlere açılması ve buzulların ticari amaçla kullanılması da dünya parkı düşüncesine aykırı faaliyetlerdir. Kısaca, Antarktika dünya parkı olarak kabul edildiğinde çevreyi ve ekosistemi şimdiki ve gelecek nesilleri koruma gayesiyle bölge el değmemiş olarak muhafaza edilecektir.

1991 Madrid Protokolü'nün Antarktika'yı 'barış ve bilime vakfedilmiş bir doğa kaynağı'⁶¹ olarak tanımlaması ışığında, mevcut statükonun dünya parkı düşüncesine çok da yabancı olmadığı kabul edilecektir. Hatta bazı yazarlar 1991 Protokolü'yle Antarktika'nın de *facto* olarak dünya parkı olduğunu kabul ederler.⁶² Mevcut rejimde büyük değişikliklere gitmeden Antarktika'yı de *jure* olarak dünya parkı ilan etmek mümkündür; yeter ki Danışman Devletler (ATCPs) buna rıza gösterebilirler. Bu gerçekleşirse 50 yıl için getirilen moratoryum süresiz bir şekilde dönüşecektir.

Her ne kadar dünya parkı düşüncesi bir çok çevrecinin desteğini kazanmışsa da, gerçekte AAS de olduğu gibi, bu rejimin de bazı aksaklıkları olduğunu kabul etmek gerekir. Bunun başlıca sebebi dünya parkı düşüncesi AAS rejiminin üzerine inşa edilmek istenmektedir. Halbuki radikal bir değişikliklerle bölgenin yönetimi Birleşmiş Milletlerin kontrolüne verilmelidir.⁶³ Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi şu anda vesayet altında hiç bir devlet kalmadığı için atıl vaziyette bulunmaktadır. Bu bağlamda ATCPs veya özel bir organ (Derin Denizyatağı Otoritesi gibi) veya BM Genel Kurulu, BM nezdinde faaliyet gösteren bir organ olarak hareket edebilir.⁶⁴

Bir defa Antarktika'nın BM kontrolünde insanlığın ortak mirası olduğu kabul edilirse Antarktika'nın yönetiminde insanlığı temsil eden diğer birimlerinde (sivil toplum örgütleri ve hükümetlerarası örgütler) yer alması

⁶¹ Madde 2, metnin hazırlık çalışmalarını görmek için bkz FRANCIONI, F., "The Madrid Protocol on the Protection of the Antarctic Environment" (1993) 28 *Texas International Law Journal* 47-72, 61.

⁶² JOYNER, C.C., "The 1991 Madrid Environmental Protocol: Rethinking the World Park Status for Antarctica" (1992) 1/3 *Review of European and International Environmental Law* 328-339, 335.; ROTHWELL, D.R., "The Antarctic Treaty: 1961-1991 and Beyond" (1992) *Sidney Law Review* 66-82, 84.

⁶³Birleşmiş Milletler Yönetimi konusundaki teklifler geçmişe dayanmaktadır bkz. JESSUP, P.C. & TAUBENFELD, H.J., "Controls for Outer Space and Antarctic Analogy" 1959, 95-110, in FRANCISCO, V.O., *Antarctic Minerals Exploitation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, 459, 459-61.; JENKS, C.W., *Common Law of Mankind*, Stevens and Sons, 1958, 367.

⁶⁴ Bknz TENENBAUM, E.S., "A World Park in Antarctica: The Common Heritage of Mankind" (1990) 10 *Virginia Environmental Law Journal* 109-136, 111.; JOYNER, C.C., "Antarctica and the Law of the Sea: Rethinking Current Legal Dilemmas" (1981) 18 *San Diego Law Review* 415-442, 439.

gerekir. Her ne kadar halihazırda her yıl düzenlenen toplantılara 150'den fazla NGO gözlemci sıfatı olarak katılmaya hak kazanmışsa⁶⁵ ve IUCN ve EU gibi hükümetlerarası olmayan ve olan teşkilatlar davet edilmekteyse de, bunların söz hakkı yoktur. Ayrıca Afrika Birliği Örgütü (OAU) ve İslam Konferansı Örgütü gibi blokları temsil hakkına sahip örgütlerin de temsil edilip, toplantılarda oy kullanmaları gerekir.⁶⁶

BM aynı zamanda Antarktika'da araştırma yapmak isteyen ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere başvurup mali problemler yüzünden gidemeyen bilim adamlarına destek olmalıdır.⁶⁷ BM nezdinde kurulacak araştırma istasyonlarına gönderilecek bu bilim adamlarına, BM barışı koruma gücünden hareketle 'Beyaz Bereliler' denmesini uygun buluyoruz. Antarktika'da BM adına bilimsel araştırmalarda bulunacak bu ekip yıllık toplantılarda temsil edilmelidir. Bu teklife paralel olarak Joseph de BM bir "kutup barış gücü" görevlendirmesini tavsiye ediyor. Bu güç, yönetim kademesinin aldığı ilkeleri uygulamak amacıyla savunulmaktadır.⁶⁸

BM gözetiminde yapılacak araştırmalar, böylece, farklı ülkeler tarafından birbirinin benzeri nitelikte yapılan araştırmalara mani olacaktır. Aynı araştırmaların tekrarının önlenmesi araştırma istasyonlarından kaynaklanan çevre kirliliğini önleme açısından da çok faydalı olacaktır.⁶⁹ BM aynı zamanda çevre kirliliğine neden olan turizm faaliyetlerine de bir dizi sınırlamalar getirme hakkına sahip olacaktır.⁷⁰

Dünya Parkı düşüncesi iyi bir temele oturtulmadığı zaman problemlere neden olabilir. Örneğin, her yaz Antarktika'da 3500 bilim adamı yaşamaktadır. Kışın sadece 350'si kalmaktadır. Bunlar kirliliğe neden olmaktadır. Artan turist talebi⁷¹ konaklama ve uçak pisti ihtiyacını ortaya

⁶⁵ STOKKE, O.S., "Preserving the Frozen South" (1992) *Green Globe Yearbook* 133-140, 138.

⁶⁶ Ağustos 1991'de İstanbul'da toplanan 20. İslam Konferansı Dışişleri Bakanları toplantısında 15/20E sayılı kararla uluslararası topluluğun bütün üyelerinin BM ile işbirliği halinde Antarktika'nın her yönü ile ilgilenmesi gerektiği şeklinde bir karar alınmıştır; "UN General Assembly Records, 46th Session, Letter from Turkish Representative to UN, 19 September 1991, A46/486".

⁶⁷ Bilim adamları içinden en kalabalık ekip yazın 1200 kişilik, kışın 250 kişilik personeliyle Amerikalılardır.

⁶⁸ JOSEPH, J., dn. 5, 387.

⁶⁹ BM Genel Kurulu, 1. Komite, UNGA A47/C1/PV40, 2-3., 25 November 1992.

⁷⁰ Turizm konusunda çok detaylı bilgi için bkz. HALL, Colin, M. & MARGARET, E. J. (ed.) *Polar Tourism in the Arctic and Antarctic Regions*, 1995.

⁷¹ Antarktika'ya gezme amacıyla giden turistin 2003 yılında 14000 bini geçeceği ifade edilmektedir. Bknz. "Tourism on Thin Ice". (Tourism and the Environment in Antarctica) *Time International*, 4 May, 1998, v.150, n.36, p.40(1).

çıkarttı⁷². King George Adasında bir hatıra eşyaları satan dükkan açıldı⁷³. Uzun dönemde bir doğa parkı gibi insanlar ziyaret etmeye devam edecek. Şu anda buna dur diyecek bir makam yok. Son zamanlarda artan ziyaretçi turist kabileleri yeni bir tehlike olarak ortaya çıktı. Bunların %95'i Güney Afrika'dan gelmektedir. Arjantin turist gemisi *Bahia Paraiso* Arthur Harbor'da karaya oturunca 600 bin litre dizel Antarktika sularına karıştı. Ekosisteme önemli zararı oldu. Bu nedenle turistik gezilerin kontrol altına alınması gerekir.

Bu görüşün karşısında olanlar "condominium" alternatifi üzerinde durmaktadırlar. Bu terim, Antarktika üzerinde sözleşmeciler devletlerin ortak hakları olması anlamına gelir. Buna göre, böyle bir rejimle ve alınacak ortak kararlarla taraflar kıta üzerinde söz sahibi olacaklardır. Ortak egemenlik anlayışı hiç bir devletin egemen olmadığı bir serbestlik rejiminden daha avantajlıdır. ⁷⁴ Antarktika'nın petrol ve diğer minerallerinin işletilmesinde sürdürülebilir yönetim açısından ortak egemenlik anlayışı makul gözükmektedir. Geçmişte bu alternatifi ret eden devletler için işletmenin bir konsorsiyum tarafından yapılması daha makul olabilir.

VI- Sonuç

AAS ile bugün gelinen nokta tatmin edici seviyede değildir. İlk olarak, 1961'den beri AAS çerçevesinde kabul edilen tavsiye kararlarının üç tane önemli güçlüğü olmuştur: 1- Onlara bağlanan hukuki değer belirsiz ve yorumlara konu olmuştur; 2- Ayrıca bunların bağlayıcılık değerinin var olduğu kabul edilse bile kimlere kadar uzanacağı (örneğin özel şahıslara ve Antlaşmalar Sistemine taraf olmayanlara da mı?) ve bağlayıcılığın değeri; 3- Bu tavsiye kararlarının derecesi⁷⁵

İkincisi, 1991 Protokolü bir çok çevre anlaşmalarında görülen genel zafiyetleri bünyesinde taşımaktadır.⁷⁶ 1991 Protokolünde yer alan vahşi ve

⁷² Örneğin, 1983 yılında Fransa bir pist yapmak için imparator penguenlerinin yaşadıkları yeri tahrip etti. Fakat hiçbir devlet açık bir şekilde bunu protesto edemedi.

⁷³ POLK, dn. 1.

⁷⁴ JOSEPH, dn. 5, 385.

⁷⁵ JOYNER, C.C., "Recommended Measures Under the Antarctic Treaty: Hardening Compliance with Soft International Law", (Winter, 1998) 19 *Michigan Journal of International Law* 401-428, 402.

⁷⁶ STOLLER, P.L. "Protecting the White Continent: Is the Antarctic Protocol mere Words or Real Action?" (1995) 12/1 *Arizona Journal of International Comparative Law* 335-366.

estetik değer ifadesi Antarktika'nın rejimini anlatmak için yeterli değildir. Bunlar hukuki anlamda bir kalıp içerisine sokulamaz.⁷⁷

Özellikle Protokolün yürürlüğe girmesi ve uygulanması aşamasında bütün Danışman Devletlerin oybirliğine ihtiyaç duyulması Protokol'ün uygulanması önünde en büyük engel olarak durmaktadır.⁷⁸ Bunun nedeni 47 devletin iç siyasi öncelikleri ile insanlığın ortak menfaati karşı karşıya geldiğinde, ikincisi üzerinde uzlaşmanın çok güç olduğu gerçeğidir.

Ayrıca zayıf kurumsal yapı, devletlerin rızasına bağlı olan uygulama ve yaptırım gücü başka eksikliklerdir.⁷⁹

Yukarıda zikredilenler ışığında AAS rejiminin faydası ispatlanmış özellikleri muhafaza edilerek daha kalıcı ve global bir rejim şekline dönüşmesi gereklidir. Antarktika'nın gelecek nesillere geçmişten miras aldığımız şekliyle devredilmesinde önemli bir basamak bugünkü hassas dengeler üzerine kurulu olan ve yedi devletin egemenlik iddialarının dondurulduğu bir sistemden, BM nezdinde kurulacak bir dünya parkı sistemine geçmek olacaktır.

Alternatif enerji kaynakları bulunmadıkça kıtanın doğal kaynakları aç devletler için her zaman ilgi odağı olmaya devam edecek; bu nedenle problemlerin geçici çözümlerle ertelenmesinden ziyade kalıcı çözümler üretilmesi gerekmektedir.⁸⁰ Devletlerin donmuş egemenlik iddialarını raflardan çıkarmalarına müsaade edilmeden soruna hukuki bir çözüm bulunmalıdır.⁸¹ Bu sistemin sağlayacağı ders ve tecrübe uluslararası hukukta diğer bölgelerin yönetimi için çok faydalı olacaktır.

AAS'ni uygulamak için kurulmuş, bir sekretaryası olan, daimi bir uluslararası örgüt mevcut değildir. Her imzacı devlet kendi ulusal yasasını çıkarmak ve antlaşmaları kendi kurallarıyla uygulamak durumundadır.⁸²

⁷⁷ Protokolde geçen "wilderness" ve "aesthetic value" kavramları için bkz. CODLING, R., "Policy and Practice: Aspects of Environmental Planning in the Antarctic", (2001) 44(1) *Journal of Environmental Planning and Management*, 129-141.

⁷⁸ *ibid.*; WELCH, dn. 31, 655.

⁷⁹ Redgwell, dn. 31, 633-4.

⁸⁰ Joseph, dn. 5, 393.

⁸¹ Kitap Eleştirisi: "Eagle over Ice. the U.S. in Antarctica" by Chris Joyner, University Press of New England, 1997, Reviewed by Miller, Jeffrey Aaron, (1997) 21 *The Maryland Journal of International Law & Trade* 319-322: Joyner kitabında doğal kaynak yönetimi açısından hiç bir hüküm içermeyen AAS'ni eleştirmektedir. Soğuk Savaş döneminde kabul edilebilir olan bu ihmal 1990 sonrası giderilmesi gereken bir eksiklik olarak durmaktadır.

⁸² <http://www.asoc.org/general/ats.htm>

Örneğin Amerika 1996 yılında Antarktik Bilim, Turizm ve Koruma Yasası⁸³ adlı bir yasa çıkardı. Bu 1991 Protokolünü iç hukuka aktaracak bir düzenlemeydi. Bu Yasa NEPA (National Environmental Policy Act) adlı ulusal çevre politikasının içindedir. Yasanın önemli bir bölümü çevresel etki değerlendirmeden bahsetmektedir. 1996 Yasasınının 2403 nolu bölümü Antarktika da yasak olan faaliyetleri sıralamaktadır: Bunlar yasak mamullerin getirilmesi, buzsuz alanda açıkta atık yakılması, yasak atıkların depolanması. Ayrıca Amerikan egemenliği altında olan bütün gemilere yasanın hükümlerini gemilerindeki kişilere anlatmamak da yasak kapsamındadır.

1991 Protokolünde, AAS'ye üye olmayan devletlerin uyma mecburiyetinin olmaması sorusunun bir an önce çözülmesini gerektirmektedir. Her ne kadar BM Genel Kurulu her yıl 'Antarktika Sorunu' gündemine almaktaysa da bugüne kadar somut bir gelişme kat edilememiştir.⁸⁴ BM Genel Kurulunun Antarktika'yı 'insanlığın ortak ilgisi' ilan etmesi,⁸⁵ Antarktika üzerinde bütün devletlere *actio popularis* veya AAS rejimini oluşturan sözleşmelerdeki hükümlerin uygulanması hakkında bir dava hakkı verecektir.⁸⁶ Uluslararası yönetim, gelir ve giderlerin adil paylaşımı, sürdürülebilir kalkınma kavramlarını içinde barındıran insanlığın ortak mirası kavramı hukuki yönden hak ve mükellefiyetler doğurabilecek olgunluğa eriştiğinde Antarktika'nın resmi olarak dünya parkı ilan edilmesi gelecek nesiller adına şimdiki nesil için bir borç olacaktır.

Genel nitelikte olan bu sonucun ardından son olarak Türkiye'nin Antlaşmanın yeni bir üyesi olarak yapması gerekenlere değinelim. Türkiye'nin gündemine 1995'in sonbaharında sessiz sedasız bir şekilde giren bu Antlaşmaya,⁸⁷ taraf oluşunun üzerinden yedi yıl gibi bir süre geçmiş

⁸³ KATHLEEN, T. Mulville, "United States v. Smithfield Foods, Inc.: Note: How the Antarctic Science, Tourism, and Conservation Act of 1996 Fails Antarctica", (1999) 23 *Virginia and Mary Environmental Law and Policy Review* 649-682, 650.

⁸⁴ Bknz. BM Genel Kurul kararları A38/77(1983), A39/152(1984), A40/156 (1985), A41/88(1986), A42/46 (1987), A43/83(1988), A44/124(1989), A45/78(1990), A46/41(1991), A47/57(1992), A48/80 (1993), A49/80 (1994). BM 50. Oturumunu incelememe rağmen bu konuda bir GK Kararına rastlayamadım.

⁸⁵ Görüşmeler Genel Kurulun 1. Komitesinde yürütülmektedir. İlk olarak 1988 yılında Atmosfer BM Genel Kurulu tarafından 'insanlığın ortak ilgisi' (common concern of mankind) olarak ilan edildi. (UNGA Res. 43/53 (6 Aralık 1988) O günden bu yana bir çok küresel müşterek için (e.g. denizler, balinalar, tropikal ormanlar, biyoçeşitlilik) bu tabir yeni bir rejim olarak önerilmeye başlandı.

⁸⁶ İnsanlığın ortak ilgisi kavramının anlamı için bknz. Boyle, A.E., "International Law and the Protection of the Global Atmosphere: Concepts, Categories and Principles", in Churchill, R. & Freestone, D., *International Law and Global Climate Change*, Graham Trotman, London, 7-21, 11.

⁸⁷ Antlaşma, Dışişleri Bakanlığı'nın 31.7.1995 tarih ve PUGY-3372 sayılı yazısına ilaveten Çevre Bakanlığı Dış İlişkiler Daire Başkanlığı'nın katkılarıyla 3.8.1995 tarih ve 244 sayılı

olmasına rağmen, bu Antlaşma Türk kamuoyunda yeterince ilgi uyandırmadı.

Bunun ardında yatan neden bu antlaşmanın Türkiye gündemine yüzeysel bir şekilde getirilmiş olmasıdır. Türkiye'nin anlaşmayı imzalamasının ardında yatan gerekçenin ne olduğu sorusuna cevap arandığında karşımıza şu gerekçe çıkmaktadır:

"Aralarında Yunanistan, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, İspanya, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Kuzey ve Güney Kore gibi ilgi düzeyinin fazla farklı olmayacağı düşünülen ülkelerin imzaladığı bu Antlaşma'ya ülkemizin de parasal yüküm getirmeyen birinci, kategoride taraf olmasının yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu yolla dünyamızda bulunan canlı ve cansız doğal kaynakların, bugünkü ve gelecek nesillerin haklarını bir arada gözeten 'sürdürülebilir' kullanımın sağlanması ve özellikle tüm denizlerde ve okyanuslardaki canlıların yaşam destek sistemlerine, biyoçeşitliliğe ve dünya gıda güvenliğinin artırılması sürecine ülkemizde katkıda bulunacak ve gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların sonuçlarından yararlanabilecektir".

Öncelikle Çevre Bakanlığı'nın global ekosistemin korunması sürecine katkıda bulunmak amacıyla bu Antlaşmayı ülke gündemine sokması takdire şayan bir gelişmedir. Ancak gerekçeden anlaşıldığına göre Türkiye taraf olmakla Antlaşmalar Sisteminin getirdiği hak ve mükellefiyetlerle kendisini bağlamamaktadır. Türkiye'nin üye olmasını Batı ile entegrasyonun bir parçası olarak görmek pek yanlış olmasa gerekir. Türkiye Antlaşma Sistemine sadece istişari olmayan üye (Non-ATCPs) sıfatı ile taraf olmuştur. Dolayısıyla Antarktika'nın geleceği üzerinde söz hakkı yoktur. Öncelikle yapılması gereken şey Antarktika ile ilgilenen bilim adamlarına ve NGO'lara destek olarak devlet ve toplum düzeyinde Antarktika'nın geleceği sorununu Türkiye'nin gündemine sokmaktır. Bu bilim adamları bizimle bilimsel araştırmalarını paylaşabilecek ülkelerden, mesela, Pakistan'ın Cinnah Araştırma istasyonuna gönderilebilir.⁸⁸

Bakanlar Kurulu Kararı ile imzalanıp 18.9.1995 tarih 22408 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın Türkçe metni için bkz. http://www.cevre.gov.tr/index_trk.htm

⁸⁸ Pakistan Antarktika'ya resmi sefer düzenleyen ilk Müslüman devlettir: 1991 yılının Ocak ayında otomatik hava gözlem istasyonu kurmuşlardır. Pakistan'ın Antlaşmayı imzalamasına rağmen faaliyetlerine devam etmesi bir tartışma başlatmıştır. Fakat bu istasyonun BM-destekli bir girişim olabileceği şeklinde bir teklif şimdiye kadar hiç bir devletten gelememiştir; bkz. BECK, P., "The 1991 UN Session: The Environmental Protocol Fails to Satisfy the Antarctic Treaty System's Critics" (1992) 167 *Polar Record* 307-314, 311. Ashında bu tür araştırmalar kurulmadığı sürece bilim adamlarımız Almanya ve Amerika'nın

Türkiye'nin Bölgeyle olan ilgisi yeterli seviyeye ulaştığında Danışman Üyelik için başvurmak ülkemizin en doğal hakkı olacaktır. Türkiye'nin şu anda ekonomik bir dar boğazda olması bu tür araştırmaların finanse edilmesine büyük bir engel olarak gösterilebilir. Ancak kişi başına düşen milli gelirin bizden az olduğu ülkelere (Pakistan ve Hindistan⁸⁹ gibi) baktığımızda bunun gerçek bir mazeret olmayacağı kabul edilecektir.

Önceleri uyumsuzlukları önleme mekanizması olarak ortaya çıkan sistem sonra, özellikle sivil toplum örgütlerinin de etkisiyle en önemli çevre koruma rejimlerinden birisi oldu.⁹⁰ Ancak, Türkiye sadece Antlaşmaya taraf olduğunu gerekçe göstererek çevreci olduğunu iddia edemez. Antarktika'nın gelecek nesillere en mükemmel şekliyle devredilmesi için AAS'ni oluşturan çevre sözleşmelerini, -- yani, 1964 Fauna ve Flora Tedbirleri, 1972 CCAS, 1980 CCAMLR ve 1991 PEPAT belgelerini --, de imzalaması gerektirmektedir. Ancak bunlar yapıldığı takdirde Antlaşmayı imzalamadaki girişimimiz bir söylem olmaktan öteye geçecektir.

yaptığı gibi yeni araştırma istasyonlarının kurmasından ziyade mevcut tesislerin kullanılmasından yanadır. (BECK, id.). Mesela, ilk olarak 1988 yılında Sayed El-Sayed adlı bir deniz ekolojisti yüksek ultraviyole ışınların Antarktika'nın besin zincirinin çökmesine sebep olacağını bulmuştur (*Time Magazine*, 15 January 1990, 33). El-Sayed bu araştırmasını Amerika'nın Palmer İstasyonunda yaptığı için bu beyin göçünden kârlı çıkan Amerika olmuştur. Kısaca, destek sağlandığında, gelişmekte olan ülkelerin bilim adamları ortak projelerle kendi ülkeleri adına faaliyetlerde bulunabilirler.

⁸⁹ Mesela Hindistan'ın Antarktika üzerindeki ilgisinin ayrıntıları için bkz. DEY, Anita, "India in Antarctica: Perspectives, Programmes and Achievements" (1991) 27 (161) *Polar Record* 87-92.

⁹⁰ PERERA, M. H. "Change and Continuity in Antarctic Environmental Protection: Politics and Policy (Antarctic Treaty System), Dalhousie University, Ph.D. Thesis, 1995.